

DİLİN DERİN DEVLETİ
DEYİMLER

Erdinç DOĞRU

Fecr Yayınları: 160

**DİLİN DERİN DEVLETİ
DEYİMLER**

Erdoğan DOĞRU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Dizgi – Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Cilt: KALKAN MATBAACILIK

Büyük Sanayi 1. Cd. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Eylül 2011

ISBN: 978-605-5482-20-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr – e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİLİN DERİN DEVLETİ
DEYİMLER

Erdinç DOĞRU

Ankara 2011

Erdirinç DOĞRU

1968 yılında Hatay'ın İskenderun ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı ilçede tamamladı. 1986 yılında girdiği Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı'ndan 1990'da mezun oldu. Bir yıl sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın burslusu olarak Ürdün'de master eğitimine başladı. 1994 yılında Türkiye'ye döndü ve Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda okutman olarak göreve başladı. Ürdün Üniversitesi'nde başladığı master eğitimini 1998'de Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi" başlıklı tezle tamamladı. Ertesi yıl başladığı Doktora eğitimini 2004 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "Modern Arapçadaki Deyimlerin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi ve Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri" başlıklı tezle tamamladı. 2008 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. olarak ataması yapıldı. Halen bu görevine devam etmektedir. Bildiđi yabancı diller, Arapça ve İngilizcedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ.....	11

I. BÖLÜM

İKİ VEYA DAHA FAZLA SÖZCÜK İÇEREN DİLSEL YAPILAR .. 17

Mesel.....	17
Hikmet.....	20
Terim.....	21
İkileme.....	21
İlişki Sözleri	21
Eşdizim.....	21
ATASÖZLERİ ve DEYİMLER	23
Atasözü.....	23
Atasözlerinin Karakteristik Özellikleri.....	24
Deyim.....	25
Deyimlerin Karakteristik Özellikleri.....	29
Deyimlerle Atasözlerinin Karşılaştırılması	31
ANLAMBİLİMLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR.....	34
TEMEL ANLAM - YAN ANLAM.....	35
Temel Anlam.....	35
Yan Anlam	35
Bağlam	36
Metin Bağlamı - Durum Bağlamı.....	37

II. BÖLÜM

DİLSEL BİR OLGU OLARAK MECAZ 39 |

KULLANIM DERECESİ BAKIMINDAN MECAZIN TASNİFİ	40
1- Ölü Mecaz.....	40
2- Kanıksanmış Mecaz	42
3- Diri Mecaz	42
SÖZ SANATLARI BAKIMINDAN MECAZIN TASNİFİ.....	44
TEŞBİH	44
Teşbihin Öğeleri.....	45
Teşbihin Türleri.....	45
1- Teşbih-i Mürsel (Ayrıntılı Benzetme)	46
2- Teşbih-i mücmel (Kısaltılmış Benzetme)	46
3- Teşbih-i Müekket (Pekiştirilmiş Benzetme)	46
4- Teşbih-i Belîğ (Güçlü Benzetme).....	46
İSTİARE.....	47

İSTİARE TÜRLERİ	47
1- İstiare-i Tasrihiyye (Açık Eğretileme)	47
2- İstiare-i Mekniyye (Kapalı Eğretileme)	48
MECAZ-I MÜRSEL	49
Mecaz-ı Mürselin Türleri	49
1- Sözcüğe Dayalı Mecaz-ı Mürsel	50
a- Sebep-Sonuç İlişkisi (السَّبَبِيَّة)	50
b- Sonuç-Sebep İlişkisi (المَسْبَبِيَّة)	50
c- Parça-Bütün İlişkisi (الجزئية)	50
d- Bütün-Parça İlişkisi (الكليّة)	50
e- Yer-İçerik İlişkisi (المحلّية)	51
f- İçerik-Yer İlişkisi (الحالّية)	51
g- Bitişiklik İlişkisi (المجاورة)	51
2- İsnada Dayalı Mecaz-ı Mürsel	51
a- Sebebe Dayalı İlişki (السَّبَبِيَّة)	52
b- Zamana Dayalı İlişki (الزمانية)	52
c- Mekana Dayalı İlişki (المكانية)	52
d- Mastara Dayalı İlişki (المصدرية)	52
e- Mef'ûle Dayalı İlişki (المفعولية)	52
f- Fâile Dayalı İlişki (الفاعلية)	52
KİNAYE	53

III. BÖLÜM

MODERN ARAPÇADAKİ DEYİMLERİN

YAPISAL DEĞERLENDİRMESİ

MODERN ARAPÇADAKİ DEYİMLERİN

BAZI SÖZDİZİM ÖZELLİKLERİ

A- FİİL CÜMLESİ OLAN DEYİMLER

1- جَنَى ثَمَارَهُ	65
2- بَزَغَ نَجْمَهُ	66
3- كَتَبَ عَلَى الرَّيْلِ	68
4- لَا يَشِقُّ لَهُ غِبَارٌ	68
5- أَسْمَعُ جَجَجَةً / فَعْفَعَةً وَلَا أَرَى طَحِينًا	70
6- جُنَّ جُنُونَهُ	70
7- وَصَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا	71
8- تَدَوَّرَ وَلَدَهَا وَهُوَ عَلَى كَتِفِهَا	72
9- اخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّابِلِ	73
10- مَا يَسْوَى بِيضُهَا غَيْضُهَا	74
11- تَحَرَّشَ بِوَكْرِ الدِّبَابِيرِ	74
12- قَرَعَتِ الْحَرْبُ طُبُولَهَا	75
13- لِحِقَ بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى	76
14- طَلَبَ الدُّبْسَ مِنَ النُّمُسِ	77
15- اسْتَدَّ سَاعِدَهُ	78
16- ضَرَبَ أَحْمَاسًا لِأَسْدَاسٍ	78
17- أَثَارَ إِعْجَابِهِ	80
18- كَشَفَ النُّقَابَ عَنْ	80
19- اسْتَدَّرَ الْعَطْفَ	81

20- أفرغ ما في جعبته	82
21- صب عليه جام غضبه	83
22- خاض غمار الحرب	83
23- حلب (فلان) الدهر أشره	84
24- استرد / استعاد أنفاسه	85
25- حصل على حصّة من الكعكة	86
26- وضع النقاط على الحروف	87
27- تعلقت عيناه (بالشيء)	88
28- ضرب في المجهول	89
29- ألقى المسؤولية عن كاهله	89
30- سد حاجته	90
B- İSİM CÜMLESİ OLAN DEYİMLER	91
1- إن الحب يكره الفيود	91
2- باب التجار مخلع	92
3- لا ناقة له ولا جمل	92
4- لا عطر بعد عروس	94
5- ليئه أطول من ليئ القريس	94
6- يده على قلبه	95
7- لكل مقام مقال	96
8- كل غيبة مصيرها إلى زوال	97
9- عرفه أطول من عرف الأتلة	98
10- لا في العير ولا في النفير	99
11- لا غبار عليه	100
12- (فلان) أطيش / أجهل من فراشة	101
13- كلّي آذان مصغية	102
14- قالوا للجمل: ما لرقبتك معوجة؟ قال: وأي شيء في مقوم حتى تكون رقبتني مقومة؟	102
15- تفلته لا تُعدي شاربه	103
C- SÖZCÜK ÖBEGİ OLAN DEYİMLER	103
1- بين لئلة / عشيبة وضحاها	103
2- منذ نعمة أظفاره	104
3- جمره تحت رماد	105
4- على قيد الحياة	106
5- شجرة معاوية	106
6- من قمة الرأس إلى أخص القدم / القدمين	107
7- حتى العظم	108
8- الكذب الأبيض	108
9- ثقيل الظل	109
10- رصاصة الرحمة	109
11- سمكة تخرج من المياه	110
12- صاحب اليد الطولى	111
13- لم يكتب له	111
14- همزة وصل بين	112
15- كل من هب ودب	113
D- HİKÂYESİ OLAN DEYİMLER	114
1- وافق شن طبقة	114
2- لأمر ما جدع قصير أنفه	115
3- رجح بخفي حنين	116
4- تسمع بالمعيدي خير من أن تراه	116

5- أَوْفَى مِنَ الْحَارِثِ بْنِ عُبَادٍ	117
6- أَشْأَمُ مِنَ النَّسُوسِ	118
7- يَدَاكَ أَوْكُنَّا وَفُوكَ نَفَخَ	118
8- أَحْمَقُ مِنْ هَيْبَةَ	119
9- أَخْلَفُ مِنْ عُرْقُوبٍ	120
10- سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدْلَ	120
11- عِنْدَ جَهَنَّمَ الْخَيْرُ الْبَقِيْن	121
12- جِزَاءُ سِنْمَارٍ	122
13- كَيْفَ أَعْلَوْدُكَ وَهَذَا أَثْرُ قَأْسِكَ	123
14- إِيَّاكَ أَعْنِي وَاسْمِعِي يَا جَارَةَ	124
15- كُلُّ قِتَاءٍ مُعْجَبَةٌ بِأَبِيهَا	126

IV. BÖLÜM

DEYİM ÖĞRETİMİ, SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 127

DEYİM ÖĞRETİMİ SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN BAZI SORUNLAR 127

ÖĞRETİM SÜRECİ.....	128
1- Kültürel Farklılık	128
2- Çevresel Faktörlerdeki Farklılıklar	130
3- Anadil Girişimi	132
4- Hedef Dil Girişimi	134
5- Kullanım Yerinin Bilinmemesi	134
6- Deyimlerin Atasözlerinden Ayırt Edilememesi	136
7- Deyim Kullanımındaki Eksiklik	136

DEYİM ÇEVİRİSİ 137

ÇEVİRİ AÇISINDAN DEYİMLERİN TASNİFİ 139

1- Mantık, Kurgu ve Sözcük Düzeylerinde Eşdeğer Olan Deyimler	139
2-Sözcük Düzeyinde Farklı, Mantık ve Kurgu Düzeylerinde Eşdeğer Olan Deyimler	140
3-Kurgu ve Sözcük Düzeylerinde Farklı, Mantık Düzeyinde Eşdeğer Olan Deyimler	141
4- Kurgu, Mantık ve Sözcük Düzeylerinde Farklılık Gösteren Deyimler.	143

DİL ÖĞRETİM SERİLERİNDE DEYİM ÖĞRETİMİ 146

1- العربية المعاصرة (el-‘Arabiiyyetu’l-Mu‘âsira)	146
2- العربية للحياة (el-‘Arabiiyye li’l-Hayâ)	147
3- العربية بين يديك (el-‘Arabiiyye Beyne Yedeyk)	148

ARAPÇA DEYİMLERİN ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN

BİR YÖNTEM ÖNERİSİ.....	153
A- Hazırlama Aşaması (Teorik Bilgilen(dir)me Dönemi)	153
B- Öğretim Aşaması (Yarı Aktif Dönem)	155
a- Yapısal Alıştırmalar	156
b- Kavrama Alıştırmaları	157
c- Çeviri Alıştırmaları	157
C- Ödev Aşaması (Aktif Dönem)	157

SONUÇ 159

KAYNAKÇA..... 163

ÖNSÖZ

Arapçadaki “mesel” terimi, hem “deyim” hem de “atasözü” terimlerini birlikte içermektedir. Bu yüzden “mesel” terimi sadece “deyim” ya da sadece “atasözü” anlamında olmayıp her ikisini de içerecek bir anlamda kullanılmaktadır. Bu çalışmada öncelikle sözkonusu terim karmaşasına dikkat çekilmiş, ardından da deyimler atasözlerinden ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Çünkü bu karışıklık, zihinsel bir karmaşaya yol açtığı gibi aynı zamanda Arapça öğretiminde de birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Ayrıca modern Arapçadaki deyimlerle ilgili kapsamlı bir sözlüğe ve anlam analizlerine rastlanmadığı için bu alandaki boşluğa dikkatleri çekmek ve yapılacak çalışmalara ufak da olsa bir katkıda bulunmak yine bu çalışmanın hedeflerinden biridir.

Bu yüzden çalışmanın Giriş Bölümü’nde “mesel” teriminde görülen karışıklıklar ele alınmış ve Arapların zihnindeki bu alanla ilgili kavram karışıklığı örneklerle ispatlanmaya çalışılmıştır. Böylece “mesel”in “deyim” anlamına gelmeyeceği, “deyim” sözcüğü için başka bir terim bulmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın Birinci Bölümü’nde gerek içerik gerekse biçim yönlerinden “deyim” ile benzer yapılar arz eden birtakım dil birlikleri ele alınmış ve özellikle birbirine karıştırılma ihtimalinin yüksekliğinden dolayı “atasözü” ve “deyim” üzerinde daha detaylı olarak durulmuş ve karakteristik özellikleri ortaya konularak aralarında bir karşılaştırmaya gidilmiştir. Gerçekten de aralarındaki benzer noktalar, ayırım noktalarından daha fazla olduğu için bu iki terim, birbirine karıştırılmaya oldukça elverişli bir özellik arz etmektedir. Çalışma boyunca göz önünde bulundurduğumuz kapsamlı bir “deyim” tanımı bu bölümde verilmiştir. Ayrıca bu çalışmayı ilgilendiren bazı anlambilim terimlerine de yer verilmiştir.

İkinci Bölüm’de deyimlerde en sık kullanılan söz sanatları, “mecaz” başlığı altında işlenmiştir. Mecaz üst başlığı altında incelenen söz sanatları; “teşbih”, “istiare”, “mecaz-ı mürsel” ve “kinaye” sıralamasıyla verilmiş ve örneklandırılmıştır.

Çalışmanın Üçüncü Bölüm'ünde ise, Arapçadaki deyimlerin bazı sözdizim özelliklerine değinilmiş ve daha sonra deyimler kategorize edilmiştir. Her kategori için, örneklem olarak seçilen deyimler tek tek ele alınarak önce yalın hâlinde, sonra kısa bir metin içinde sunulmuş, ardından sözlük ve deyim-sel anlamları verilip sözdizimleri formüle edilmiştir. Daha sonra anlam tahlillerine geçilmiş, deyimın ne dediğiyle ne demek istediği arasındaki ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu aşamada deyimın hangi kültür öğelerine dayandığı ve hangi kültürel motifleri taşıdığı ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Bu bölümün sonunda her deyimın kullanım yerine dair kısa bilgiler verilmiştir.

Dördüncü Bölüm, deyimlerin Arapça öğretimindeki yerine, önemine ve deyim öğretim ve öğreniminde karşılaşılan sorunlar ile bu sorunların çözümü için yapılan önerilere ayrılmıştır. Ayrıca bu bölümün sonunda deyim öğretiminin nasıl yapılması gerektiğine dair bir yöntem belirlenmiştir.